

GEHANNES

Voor Willy

Lieke Noorman

GEHANNES

*Oplichters, struisvogels en optimistische
sukkels: over geld en familie*

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

www.nijghenvanditmar.nl
www.liekenoorman.nl

Copyright © Lieke Noorman 2022
Foto auteur Anke van der Meer
Omslag Jan van Zomeren
Typografie Zeno Carpentier Alting
NUR 320 / ISBN 978 90 388 1149 9

HOOFDSTUK 1

Waarin ik ontdek dat mijn opa wonderen kan verrichten en leer dat ik beter niet over hem kan praten.

Ik sta achter de stoel van mijn moeder, waar ik net bovenuit kan kijken, en speel verstoppertje. Mijn oma, tegenover mama op haar vaste plek bij het raam, wordt nooit moe mij steeds opnieuw te ontdekken wanneer ik opduik boven de leuning. ‘Haha, gesnapt!’ Tien, twintig, desnoods honderd keer, telkens weer is ze een en al blijde verrassing. ‘Pas op hoor, straks pak ik je!’ Een ongevaarlijk dreigement, want oma is niet meer zo snel. Ik wijs op de foto op de lage wandkast naast me. Een kalende jongeman met een scheef lachje en dromerige donkere ogen. ‘Wie is dat?’ Het wordt stil in de kamer. ‘Is dat opa?’ dring ik aan. ‘Nee, natuurlijk niet. Hou toch eens op.’ Mijn moeders stem is zo scherp dat ik van schrik ineenduik achter haar stoel en niet meer tevoorschijn durf te komen. Even later word ik getroost. Oma drukt me tegen zich aan en zegt over mijn hoofd heen tegen mijn moeder: ‘Het is ook verwarrend, voor die kinderen.’

Ik ken opa niet, maar ik weet dat hij in ’s Gravenhage woont. Je mag ook zeggen Den Haag, maar ’s Gravenhage is mooier. In die verre stad ben ik nog nooit geweest en mijn opa heb ik nog nooit gezien. Hij komt niet bij ons, wij gaan niet naar hem toe. Hij is er altijd, dat wel. Hij waart rond in ons huis, hij duikt op in gesprekken die haastig worden afgebroken. ‘Laat maar.’ Opa is een belangrijk man, dat kan niet

anders. Hij woont niet voor niets in een stad die twee namen heeft.

Naar mijn oma gaan we bijna elke zondag. Oma Lenie hoort bij opa, maar ook weer niet. Ze woont in Bergen, lekker dicht bij de duinen, in een huis van bruine baksteen met rondom tuin. Boven de erker zit een gevelsteen. 'Elisabeth.' Het is een pension en oma huurt twee kamers op de eerste verdieping. Haar zitkamer is aan de straatkant, met uitzicht op de stille Prinsesselaan en op de rododendronhaag van de overburen. Via een donkere gang kom je bij de kamer aan de achterzijde, een ruimte die wonderlijk genoeg zowel keuken als slaapkamer is. Tegenover het voeteneinde van oma's bed is het aanrecht en naast haar klerenkast staat de koelkast. Tussen oma's beide kamers in, achter de crèmekleurige deur pal naast oma's zitkamer, is de woning van de eigenaren van het pension. Als je op de overloop per ongeluk op hen stuit moet je zeggen: 'Dag meneer en mevrouw Guichelaar.' Ze zeggen nooit veel terug. Op de begane grond wonen nog meer pensioengasten, voor kortere of langere tijd.

* * *

Op een vrije woensdagmiddag zijn mijn moeder, mijn zus Margot en ik thuis in Alkmaar. We schrikken, er staat een man in de voortuin, een oude, kale man in een donkere overjas. Hij zwaait naar ons met brede armgebaren. Hij lijkt wel wat op de man van de foto bij oma Lenie, maar hij is het niet, weet ik ondertussen. De man op de foto is mijn moeders broer en die is dood, al heel lang. Mijn moeder springt op en loopt naar de deur. 'Dag Willy.' De man zegt Willy tegen mijn moeder. 'Hier is opa,' zegt mijn moeder als ze binnenkomen, de man voorop. 'Dag kinderen,' zegt de man. Hij loopt naar mijn zus. 'Dus jij bent Margootje.' Ze knikt verlegen, hij pakt haar hand en zegt deftig: 'Dag mevrouw Margootje.' Ze giechelt. Dan is het mijn beurt. 'Dag mevrouwtje Lieke.'

Ik giechel ook. Zelfs mijn moeder giechelt. Ze is anders dan anders. Mijn beheerste, altijd wat stugge moeder lijkt wel zenuwachtig. Dat maakt me niet ongerust, want ze is niet alleen zenuwachtig maar ook vrolijk en ze knikt ons toe met een blik die lijkt te zeggen: dit wordt leuk, wacht maar af, jullie gaan plezier beleven met deze meneer.

De meneer, die onze opa is, drinkt zijn koffie en is zo op zijn gemak dat Margot en ik vergeten dat we hem nog niet kennen. We haasten ons om hem ons speelgoed en onze tekeningen te laten zien, ik haal mijn paardenkalender van boven en vraag wanneer de meneer jarig is. Met rode viltstift schrijf ik bij 24 januari: 'Opa'. Daarna gaan we naar de Hertenkamp en na het voeren van de herten en de lama's stappen we zomaar naar binnen bij de snackbar van bolle Piet. 'Willen jullie een ijsje?' We kijken naar moeder, het mag. Het ijs is nog maar net op als opa iets vraagt wat nooit iemand ons heeft gevraagd. 'Willen jullie nog een ijsje?' Zelfs dat mag. Deze meneer kan wonderen verrichten. Hij is onze opa.

'Opa was op bezoek,' roepen we als mijn vader binnenstapt, terug van zijn werk in Amsterdam. 'Leuk hoor.' Hij meent het niet. Vanuit de keuken klinken gedempte stemmen, aan tafel zijn ze stil en Margot en ik volgen hun voorbeeld. Opa is een wonderdoener, maar je kunt beter niet over hem praten.

HOOFDSTUK 2

*Waarin oma Lenie, net zeventien, het leven
nog ziet door een roze bril.*

Lenie en Foppe stonden aan de reling van de SS Tabanan en keken naar het gekrioel beneden op de kade. Mensen, koffers, paarden, wagens, een enkele auto. Het schip deinde en schokte, elk moment kon de sloopshoorn klinken. Dan zou Lenie van boord moeten gaan. Ze verborg haar gezicht in de handen en Foppe trok haar zacht tegen zich aan. Ze had niet gehuild toen hij haar vertelde dat hij zou worden uitgezonden naar Indië en ook niet in de weken daarna, toen hij druk bezig was met de voorbereidingen. Foppe zei dat hij trots was op zo'n dappere verloofde. Onverwacht snel werd het 26 juni 1915, de datum van vertrek, en nu stonden ze aan de reling te wachten op het sein voor het laatste afscheid. Lenie wist niet meer wat ze wenste: dat de sloopshoorn nooit zou klinken en ze voor altijd zo bleven staan, of nu maar meteen, zodat deze kwelling voorbij zou zijn. Drie jaar, zo lang kon ze Foppe niet missen. Zij was 17, hij 23, ze waren nog geen jaar verloofd. 'Niet huilen, lieverd.'

Foppe was knap in zijn blauwe marine-uniform, zij was mooi, wist ze, in de gele zomerjurk die ze gisteren samen hadden gekocht. 's Ochtends waren ze aangekomen bij haar oom en tante op de Mathenesserlaan, waar ze bleven overnachten om vandaag op tijd op de Lloydkade te kunnen zijn. In de middag gingen ze met z'n tweetjes de stad in, schijn-

baar onbezorgd. Foppe had haar meegetroond naar Gerzon, hij had het allemaal perfect voorbereid. De prachtige jurk hing al klaar en hij paste precies. Trots voerde hij haar mee aan zijn arm, ze aten een taartje bij Riche, in de Passage, en vergaten bijna dat dit geen gewoon dagje uit was.

De oorlog was nu een jaar aan de gang en er werd fel gevochten op vele fronten. Antwerpen was al gevallen en Belgische vluchtelingen waren met honderdduizenden Nederland binnengetrokken. Nederland was nog neutraal, maar niemand wist of het koninkrijk erin zou slagen het geweld buiten de grenzen te houden. Het leger was gemobiliseerd en waar de landmacht werd geacht het moederland te verdedigen werd het grootste deel van de marine naar Indië gezonden. Zo kwam het dat ook de jonge marineofficier Foppe Lawerman, in 1911 vrijwillig aangetreden als aspirant administrateur en inmiddels opgeklommen tot 'officier van administratie der 3e klasse', in de zomer van 1915 werd uitgezonden naar Batavia om zich te voegen bij het Nederlands Eskader in de Oost.

Hij zou haar toch niet vergeten? Ze had het niet willen vragen, maar vroeg het toch. Hij trok haar nog dichter tegen zich aan en zoende haar op het voorhoofd. 'Natuurlijk niet, mallerd. Hoe zou ik jou kunnen vergeten?' Plechtig beloofde hij te zullen schrijven zodra ze in Batavia waren, over ruim een maand. Op dat moment klonk de scheepsfluit. Het was tijd. Hij liep met haar mee naar de loopplank, arm in arm daalden ze af naar de kade, waar Lenies oom en tante al die tijd waren blijven wachten. Een laatste zoen, nog een laatste zoen, de fluit loeide opnieuw, Foppe draaide zich om en liep langzaam van haar weg. Halverwege de loopplank keek hij om, wuifde en wierp haar een zwierige kushand toe, waar Lenie door haar tranen heen om moest giechelen. Eenmaal boven zocht Foppe een plek aan de reling, tussen alle andere zwaaiende en roepende mannen en vrouwen. De SS Tabanan was geen marineschip maar een mailboot en dus waren de

meeste andere passagiers van verlof terugkerende Indiëgangers; Foppe was een van de weinige militairen.

Het duurde nog geruime tijd voordat de trossen werden losgegooid. De motoren stampen en het schip verwijderde zich van de kade, eerst bijna onmerkbaar langzaam, dan verrassend snel. Al die tijd zwaaide Foppe naar Lenie en zij zwaaide terug. Natuurlijk zou alles goed komen. Ze zou sterk zijn en nooit twijfelen, beloofde ze zichzelf. Over drie jaar kwam Foppe terug, ze zouden trouwen, kinderen krijgen en voor altijd gelukkig zijn.

Foppe hield woord; hij schreef lieve brieven, niet erg uitgebreid maar wel geruststellend. Van gevaar was geen sprake, het werk was prettig en Batavia was een beschaafde stad, althans het centrum. Lyrisch was Foppe over de vele bloemen die uitbundig bloeiden en zoet geurden, en die zo mooi zouden staan in haar rossige krullen. Meestal bleef hij aan wal, want als administrateur was zijn werkplek in het Marinegebouw. Wel ging hij regelmatig naar de haven van Tanjung Priok en aan boord van de Nederlandse schepen, waar na elke reis de voorraden moesten worden gecontroleerd. Een keer was hij meegevaren naar de Emmahaven in Padang en weer terug. Een plezierreisje was het niet, verre van dat, want de schepen waren gevechtsklaar gemaakt en ontdaan van overbodige ballast – en dus van alle comfort. De tentzeilen boven het dek, die bescherming boden tegen de hete zon en de asregen uit de schoorsteen, waren verwijderd en hetzelfde gold voor alle andere zware en brandbare spullen zoals kasten, trappen, meubilair, gymnastiektoestellen en zelfs de kleding en de boeken van de officieren. Lenie stelde zich Foppe voor in zijn mooie witte uniform, in de brandende zon en overdekt met de as van de kolenstook. Onwillekeurig moest ze lachen; ze wist hoe netjes hij was op zijn kleren en hoe ongemakkelijk hij zich voelde als daaraan ook maar iets mankeerde.

Wachtend op de terugkeer van haar verloofde dacht Le-

nie vaak terug aan het jaarlijkse bal van de adelborsten, waar ze een keer bij was geweest. Zij en de andere meisjes reisden in de speciale 'Feeëntrein' naar Den Helder, waar ze op het station werden opgewacht door hun verloofdes. Een heel perron vol jonge mannen in blauwe uniformen en te midden van hen stond Foppe. Hij spreidde zijn armen en riep zo hard haar naam dat iedereen naar haar keek. 'Wat ben je mooi,' schalde zijn stem. Ze voelde dat ze hevig bloosde maar genoot toch. Alle meisjes hadden baljurken aan, zijzelf was in het lichtblauw en in het opgestoken haar droeg ze een diadeem. Foppe liet haar de kazerne zien, de gemeenschappelijke zitkamer met de enorme potkachel, zijn bed op de slaapzaal. Op het gazon voor het instituut, onder de wapperende vlaggen, speelde de kapel en zongen de officieren het adelborstenlied, iets over Michiel de Ruyter, Van Speijk en de Nederlandse driekleur. 'Stervend zullen wij haar schragen,/ Maar die Vlag verlaten... Nooit!' In de grote eetzaal dineerden ze onder de kroonluchters en daarna begon het bal. Het orkest speelde Weense walsen en foxtrots, gelukkig had ze dansles gehad. Ze zwierde en zweefde, meestal met Foppe maar ook met zijn goede vriend Willem, die eerlijk gezegd beter danste – al zei ze dat natuurlijk tegen niemand.

Gelukkig bleef de oorlog in Indië beperkt tot incidenten: vrachtschepen die illegaal kolen overlaadden in Duitse of geallieerde oorlogsschepen, een enkele schermutseling binnen de territoriale wateren. Eenmaal schreef Foppe verontwaardigd dat de Deutsche Verein weigerde te vlaggen op de verjaardag van koningin-moeder Emma, een andere keer vertelde hij over de arrestatie van een Japanse spion die, zich voordoend als toerist, stiekem foto's nam van de haven. Ze moesten natuurlijk alert blijven, maar er was geen reden tot ongerustheid.

Op vrije avonden en in het weekeinde bezocht hij vaak sociëteit Concordia, schreef hij, om de verveling te verdrij-

ven. Hij vermeed het alleen-zijn, om niet te worden overmand door heimwee naar Holland en bovenal naar haar, zijn lieve verloofde. Lenie werd een beetje bezorgd toen hij wel het statige witte sociëteitsgebouw beschreef, de grote tuin met zijn openluchtconcerten, de leeszaal en de kaartavondjes, maar niets meedeelde over de andere bezoekers. Waren daar ook vrouwen bij? Iedereen wist dat de zeden in Indië lossere waren dan in het moederland. Wie weet of zo'n verveelde plantersvrouw zich niet zou opdringen aan haar Foppe. Maar niet aan denken.

Lenie wachtte trouw op haar verloofde en hielp haar ouders in hun banketbakkerij in het Fnidsen, een straatje in het oude centrum van Alkmaar. Op 6 augustus 1916 werd Foppe bevorderd tot 'officier van administratie der 2e klasse' en in december van het jaar daarop scheepste hij zich in op de Hr.Ms. Zeeland voor de terugreis naar Nederland. Ditmaal ging de reis niet via Ceylon en het Suezkanaal, maar met een grote bocht over de andere helft van de aardbol: Nagasaki, Yokohama, Honolulu, San Francisco, het Panamakanaal, New York, Den Helder. Op 4 april 1918 stond Lenie weer aan de kade, nu in Willemsoord, en vielen Foppe en zij elkaar lachend en huilend in de armen.

Nog geen drie maanden later, op 24 juni 1918, werden ze in het stadhuis van Alkmaar in de echt verbonden. Het jaar daarop werd Foppe op eigen verzoek ontslagen bij de marine, eervol natuurlijk, en verhuisden Lenie en hij naar Zutphen, waar Foppe was aangenomen als administrateur bij de Spaarbank. In het begin was Lenie bang geweest haar geliefde Alkmaar te verlaten en zo ver van haar ouders te gaan wonen, maar via de Doopsgezinde Kerk, de zwemclub en de vele verenigingen waarvan Foppe bestuurslid werd, raakten ze snel ingeburgerd. Niet lang daarna werd hun eerste dochter Lineke geboren, een jaar later volgde dochter Willy en in 1922 maakte zoon Tom het trio compleet.

Haar tranen bij het afscheid aan de kade, de drie jaren van

eenzaamheid tot Foppe terugkwam uit Indië, Lenie keek er inmiddels glimlachend op terug. Het lange wachten was niet voor niets geweest. Zij en Foppe waren jong en ze hadden een heel leven voor zich, samen, voor altijd. Ze betrapte zich erop dat ze de laatste tijd steeds hetzelfde liedje zong, tijdens het koken, op weg naar de kapper of wandelend door Zutphen achter de kinderwagen. *‘Meet me tonight in Dreamland.’* Ze hadden er een plaat van die ze in de avonduren vaak afspeelden op de grammofoon. Lenie plaagde Foppe graag als hij probeerde mee te zingen en van de wijs raakte. Hij was niet muzikaal, maar hij had haar beloofd dat hij na de verhuizing voor haar een piano zou kopen. Binnenkort was hun nieuwe woning op de Jacob Damsingel klaar, een luxueus groot huis met voor- en achtertuin. Lenie verheugde zich op de moestuin die ze zou aanleggen, het uitzicht op de stadsvijver, de piano, de diners die ze zouden geven. Ze was dol op koken, zingen, haar kinderen en bovenal op Foppe. *‘In blissful dreams, sweetheart it seems, one is never sad, and never lonely. Meet me in Dreamland, sweet dreamy dreamland, there let my dreams come true.’*

HOOFDSTUK 3

*Waarin opa Foppe vertelt over de
beproevingen van Job en opduikt op een
muziekfestival.*

Het heeft iets met geld te maken. Geld van andere mensen dat opa heeft zoekgemaakt. Het gebeurde toen mijn moeder net elf was; een paar dagen na haar verjaardag werd de foto gemaakt die bij ons op het dressoir staat. Mijn moeder, zo jong als ze is, kijkt zelfbewust en kritisch in de camera. Haar oudere zus Lineke, in eenzelfde soort wollen jurkje met kanten kraag, aarzelt tussen ernstig kijken en lachen en lijkt te wachten op aanwijzingen van de fotograaf. Tussen hen in hun jongere broertje Tom, die het hele gebeuren zo te zien wel grappig vindt. Mijn moeder herinnert zich de fotosessie nog goed. ‘We moesten nette kleren aan en gingen naar een studio, met onze moeder. De fotograaf kroop steeds onder een zwarte doek en wij moesten rechtop zitten en glimlachen.’ De foto was een kerstcadeautje voor haar vader. Hij vond hem prachtig en zette hem op de schoorsteenmantel in ons huis op de Jacob Damsingel, vertelt ze glimlachend. ‘Maar ja, niet lang daarna raakten we alles kwijt. Begin januari werd vader opgepakt. Gelukkig kregen we de foto’s wel terug, na een tijdje. Maar alle mooie meubels, ook de piano, werden verkocht.’

Zo begint het verhaal van opa, dat mijn moeder eerst mondjesmaat en in de loop van de jaren steeds gretiger vertelt. Bij mijn oma is praten over opa taboe en met mijn vader

heeft ze het er niet graag over, maar mijn zus en ik vormen een dankbaar publiek voor het verhaal van haar leven. Het verhaal over de ideale vader die niet wilde deugen. ‘Ik heb een heerlijke jeugd gehad. Echt prachtig. Totdat het misging.’ Het was 1932 en ze woonde met haar ouders, zus, broertje en het ‘dienstmeisje voor dag en nacht’ Grietje in een groot huis aan de rand van Zutphen. ‘Vader had het zelf laten bouwen, vlak bij het huis van de burgemeester. Het was ver boven onze stand, besepte ik achteraf, maar daar stond je als kind natuurlijk niet bij stil.’ Haar vader was administrateur, zoiets als boekhouder, bij de plaatselijke Spaarbank. Tegenover hun mooie nieuwe huis lag de stadsvijver en langs de oever stonden knotwilgen waar je in kon klimmen. Nu ligt dat alles midden in Zutphen, indertijd begon achter het huis de woeste wereld, doorsneden door een riviertje dat de Berkel heette. Middagenlang dwaalden mijn moeder en haar hartsvriendin Adrie langs de oevers van de smalle stroom, op zoek naar de bronnen van de Nijl.

Voor mijn moeder was de wereld een vrolijk avontuur. Thuis was het leven vertrouwd en veilig. Haar moeder speelde piano en zong Duitse filmliedjes, of ging met de kinderen zwemmen in de IJssel. Haar vader vertelde verhalen en was voor alle spelletjes te porren, van tikkertje tot toneelstukjes, desnoods in een jurk of met een gekke pruik op zijn hoofd. ‘Iedereen kwam graag bij ons en al mijn schoolvriendinnen waren gek op mijn vader. Hij maakte zelfs tinnen soldaatjes, dan zette hij een pan vol tin op het vuur en als het roodgloeiend was goot hij het in de mallen. Daarna mochten wij ze beschilderen. Op zolder speelden we de veldslagen van Napoleon na en hij leerde ons de namen van alle generaals.’ Ze begint op te sommen: ‘Nicolas Oudinot, Michel Ney, Jean Lannes, Victor Perrin, Jean-Baptiste Bernadotte, André Masséna, Louis Nicolas d’Avout, Jean de Dieu Soult.’ Ze ratelt de namen af, stopt dan opeens. ‘Nou ben ik de rest vergeten.’ Geïrriteerd: ‘Hoe kan dat nou?’

Van de ene dag op de andere was alles anders. Haar vader was weg. Ze hadden hem opgesloten in een geheimzinnig oord, een Huis van Bewaring. Broertje Tom, nog pas negen, vroeg of dat iets te maken had met de bewaarschool, zoals de kleuterschool toen heette. Onzin natuurlijk, toch lachte niemand hem uit, daarvoor waren ze allemaal te overstuur. 'Vader was weg en we mochten ons eigen huis niet meer in.' Hun woning op de Jacob Damsingel was 'verzegeld', zo noemden de volwassenen dat, maar toen mijn moeder stiekem ging kijken zag ze op de voordeur geen grote postzegels of lakstempels. Lineke en zij gingen logeren bij een meneer van de bank, in een landhuis iets buiten Zutphen. 'Ruimzicht heette het. Toen moesten we elke dag met de bus naar school.' Haar moeder en de kleine Tom woonden plotseling aan de andere kant van het land, bij 'Oma in Bergen'. Margot en ik zijn verbaasd. 'Dus jij had ook een oma in Bergen?'

Mijn moeder had het best naar haar zin op Ruimzicht, benadrukte ze altijd. Haar vriendinnetje Adrie kwam regelmatig langs en dan mochten ze samen wandelen met de hond. Er was ook een jongetje van haar leeftijd, Ferdinand, met wie ze speelde op een enorme zolder. 'Het rook heerlijk want de hele vloer lag vol met appels. In die tijd had je niet het hele jaar door appels uit andere landen, dus met de oogst van het najaar moest je de hele winter doen.' Op een dag riep de meneer van het huis, Reesink heette hij, Lineke en haar bij zich op zijn werkkamer. In die kamer waren ze nog nooit geweest, het voelde als een plechtig moment. Ze herinnert zich houten lambriseringen en een enorm bureau. De meneer zei dat er in Zutphen veel verhalen de ronde deden en dat zij recht hadden op de waarheid. 'Jullie vader is niet helemaal eerlijk geweest met geld. Ze gaan nu onderzoeken wat er precies is gebeurd en dat duurt een paar maanden. Misschien wel tot aan de zomervakantie. Jullie mogen tot die tijd bij ons blijven, om het schooljaar af te maken, en daarna kijken we weer verder.' Ook de mevrouw van het huis was aardig. Ze zei dat

Lineke en zij zich maar niets moesten aantrekken van kinderen die misschien een beetje naar tegen hen deden. ‘Waren die er dan?’ Ze knikt: ‘Je moet bedenken, veel ouders van mijn klasgenootjes waren hun spaarcenten kwijt.’ Ze schudt kort haar hoofd, als om een lastige vlieg te verjagen, haar manier om te zeggen: Dat verhaal is voor een andere keer.

‘Hij was altijd met geld aan het hannesen.’ Mijn moeder spreekt het woord ‘geld’ uit met samengeperste lippen. Ze heeft nooit precies willen weten wat haar vader had misdaan, want geld is een onderwerp om te minachten. Als je doorvraagt komt ze niet verder dan: ‘Hij leende altijd geld van iedereen. Hij had ook stiekem geld van klanten van de Spaarbank opgenomen omdat hij dacht dat hij het met winst kon beleggen, maar dat liep mis en toen kon hij het niet terugbetalen.’ Anderhalf jaar heeft opa in de gevangenis gezeten.

Eenmaal vrij gaf mijn oma hem een tweede kans. Het hele gezin woonde weer een tijdje samen, nu in Amersfoort, tot ook daar iets helemaal verkeerd ging. Iets met geld natuurlijk. Het huwelijk liep voorgoed op de klippen, opa verdween voor de tweede keer. Niet naar de gevangenis, wel uit hun leven en nu voorgoed. Oma hertrouwde nooit, opa wel, met een vrouw bij wie hij nog twee dochters zou krijgen. Zijn tweede vrouw kreeg ook het nodige met hem te stellen, zegt mijn moeder met een grijns. ‘Ze was rijk en had een aantal huizen, maar hij slaagde erin ook dat allemaal te verspelen. Toch was zij verstandiger dan mijn moeder, want toen ze van de schrik was gekomen ging ze zelf de financiën regelen. Als hij weer eens geld had geleend en zij kwam erachter dan betaalde zij het terug.’ Zoals altijd als ze het heeft over haar vader lijkt mijn moeder te twijfelen tussen trots en schaamte. ‘Hij was charmant, dat was gewoon zo. En hij kon praten als Brugman. Toen ik eenmaal volwassen was ging ik soms bij hem op bezoek, altijd stiekem want ik wilde mijn moeder geen verdriet doen. Zijn tweede vrouw, tante Geertrui, was

erg lief en mijn vader en zij hielden van elkaar, dat zag ik wel. Hij was ook een man om van te houden. Jullie vonden hem toch ook meteen aardig?’

Aan mijn opa kleven voor mij vooral zoete herinneringen. Zo'n vijf jaar na de twee ijsjes kwam hij nog eens langs, ik was ongeveer tien, mijn zus Margot was elf of twaalf. Ik herinner me weinig, toch zijn enkele flarden glashelder. Opa eet tussen de middag een boterham mee en Margot en ik mogen een schep suiker in onze karnemelk. 'Omdat opa er is.' Opa is vrolijk, we moeten om hem lachen. Hij vraagt of we weleens in de bijbel lezen en mijn moeder vertelt dat ik, op eigen verzoek, elke week met mijn buurmeisje Gerda naar zondagschool ga. Ik toon hem mijn album met de plakplaatjes, gruwelijk mooie scènes uit een wereld van baardige mannen, vrouwen met waterkruiken, vraatzuchtige sprinkhanen en Jezus die over het water loopt. Of we het verhaal kennen van Job, vraagt opa. Hij kan nog mooier vertellen dan de juffrouw van de zondagschool en verhaalt over de rijke en rechtvaardige Job. Alles raakt hij kwijt, zijn kinderen, zijn vrienden, zijn fortuin. Zijn vrouw valt hem af, hij wordt melaats, verstoten en bespot. Bijna valt hij van zijn geloof, uiteindelijk slaagt hij erin God trouw te blijven en dan volgt de beloning. Hij krijgt opnieuw tien kinderen en wordt weer een rijk en achtenswaardig man. Zoiets heet een beproeving, zegt opa, dan maakt God het je moeilijk, juist omdat Hij van je houdt.

Op een dag, het is bijna Pasen, staan er twee dozen met kleurige strikken op ons te wachten als we uit school komen. In beide zit een chocolade-paasei, een voor Margot en een voor mij, zo groot en luxueus als we ze alleen kennen uit de etalage van de banketbakker. De buitenkant van het ei is versierd met een paashaas die een karretje voortduwt, gemaakt van rode, groene en witte chocola, en binnenin, je gelooft je ogen niet, zitten handenvol kleinere chocolade-eitjes. Jaren

achtereen blijven de reuzeneieren komen en wij schrijven trouw onze bedankbriefjes aan de gulle gever. ‘Dag Opa, bedankt voor het ei, hoe gaat het met u in ’s Gravenhage?’

We zijn rond de vijftien als we hem voor de derde maal ontmoeten, we realiseren het ons niet maar het is voor het laatst. Margot en ik zijn bezig met de verkoop van thee, koffie en plakken West-Friese krentenmik op een muziekfestival in de Alkmaarder Hout – de opbrengst gaat naar het plaatselijke jeugdhuis. Plotseling staat opa voor onze neus, koopt een koffie, geeft een dikke fooi en loopt tot vlak bij het podium. Hij valt uit de toon in zijn driedelig pak, maar lijkt de grootste lol te hebben. Voordat hij vertrekt vertrouwt hij ons toe dat de zangeres van de band, een blonde Tina Turner in een gele mini-jurk, de mooiste vrouw is die hij ooit heeft gezien. Hij wandelt op zijn gemak naar de uitgang van het festivalterrein en verdwijnt tussen de bomen. Een jaar later, in 1973, sterft hij. Mijn moeder gaat in haar eentje naar de crematie, niet omdat wij niet mee willen maar omdat zij het blijkbaar makkelijker vindt alleen te gaan. Als ze terugkomt heeft ze de *Haagsche Courant* bij zich met daarin de overlijdensadvertentie.

Op 17 juni overleed tot onze diepe droefheid op 80-jarige leeftijd mijn lieve man, onze zorgzame vader, schoonvader en grootvader FOPPE LAWERMAN, oud-officier van Administratie der Koninklijke Marine.

Daaronder een rijtje namen van onbekende mensen. ‘De crematie heeft op zijn verzoek in stilte plaatsgevonden.’